

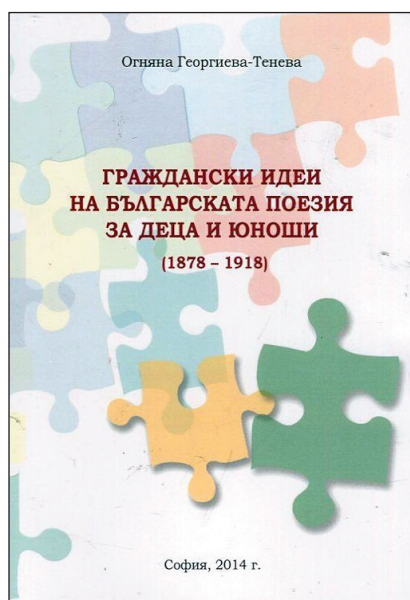
НОВО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА БЪЛГАРСКАТА ДЕТСКО-ЮНОШЕСКА ЛИТЕРАТУРА

Граждански идеи на българската поезия за деца и юноши (1878 – 1918).
Огняна Георгиева-Тенева, София: Сеп-Инфома, 2014.

Любомир Георгиев

Монографията на Огняна Георгиева-Тенева „Граждански идеи на българската поезия за деца и юноши (1878 – 1918)“ е едно от все по-рядко появяващите се изследвания за историята на българската детско-юношеска литература. Трудът обаче е значим не само с литературноисторическия си принос, но и с актуалното значение на проблематиката си. За да се насочи към една неизследвана по-цялостно страна от съдържателността на българската детско-юношеска поезия през първите години след Освобождението (до 1918 г.), О. Тенева получава подтик от очакванията днес към училищното образование да възпитава и изгражда личността и като гражданин със съзнание за правата и задълженията си в демократичното общество, като „свободна, морална и инициативна личност“ (чл. 15 от Закона за народната просвета). Безспорно е също така, че тематичният избор е мотивиран и от всеобщия стремеж днес към изграждане на гражданско общество.

Всички учебни предмети по свой начин и според възможностите си допринасят за гражданското възпитание. Според ДОИ за УС (Приложение № 4, т. 4. 1) гражданското образование е важен интердисциплинарен елемент от учебното съдържание на предметите от задължителната общообразова-

телна подготовка. Българският език и литература е от тези с особено големи възможности. Излизайки от тази презумпция, О. Тенева си поставя за цел да изследва доколко българските поети за деца и юноши от ранния период след Освобождението са имали съзнание за такова въздействие на своите творби, дали и какви граждански идеи проникват в тях и дали някои от позабравените и останалите в сянката на канона творби от онова време не могат да намерят място в читанките и христоматиите. За тази цел изследването не разчита само на известни библиографски описи и съвременни антологии. Предприема се преглед „де визу“ на всички читанки, христоматии, учебници, детски и детско-юношески списания, литературни сборници за деца и юноши, както и на учебните програми и указания на Министерството на просвещението през периода. Тази издирваческа настоятелност и възискателност води до откриване на непознати или до възкресяване на позабравени творби, с които се обосновава научната теза.

Теоретичните и методологическите принципи, по които се осъществява изследването, са изложени в първата глава – „Гражданският дискурс в българската детско-юношеска поезия (1878 – 1918)“. Те стават и основа за характеристика на гражданския дискурс в българската детско-юношеска поезия (БДЮП) от този период, която след това се конкретизира при анализа на отделните тематични ядра. Основната теза в монографията е, че макар идеите на гражданската публичност да не очертават доминираща линия, те неоснователно се маргинализират и отпадат от погледа на литературния историк, при все че през изследвания период гражданските гласове зазвучават все по-силно в поетическото многогласие на нашата детско-юношеска поезия (ДЮП) и са знакови за нейното обновяване. В тях рефлектират модерните демократични и либерални нагласи на времето. Монографията убеждава, че в БДЮП се формират междутекстови връзки, както и единен интертекст в творчеството на някои поети с гражданска насоченост и идейност. В това е и основният принос на труда на О. Тенева.

Зависимостите, които формират гражданския дискурс и като следствие неговата съдържателност, са формулирани в систематиката на П. Рикьор. Изтъква се, че гражданският дискурс се осъществява във *време*, различно от това на Възраждането, когато се изгражда и започва да функционира българска държава, когато се структурира нов социално-политически живот и понятието „гражданин“ придобива нови, актуални значения. На второ място, сочи разработката, променен, различен е „*говорецията*“, т.е. лирическият говорител („дискурсът препраща... към говорещия“). Той е характеризирани като граждански активна личност, чийто глас звучи на обществената сцена, вън от патриархално-битовата затвореност. Като нова е определена и *тематиката* („дискурсът тематизира“), свързана с отношенията между членовете на социума и държавата. От особена важ-

ност е, подчертава изследването, насочеността на поетическите текстове към профилиран читател – *събеседник* („дискурсът има събеседник... към който е адресиран“). Независимо от това, че читателският кръг на детско-юношеската литература (ДЮЛ) е отворен, тя задължително и целенасочено търси за „събеседник“ детето или юношата и се съобразява с възрастовата специфика на своя адресат, т.е. с неговото интелектуално развитие, читателски умения и предпочитания, обусловени от различни фактори. Не е случайно, както се вижда от цитираните в монографията примери, че гражданската насоченост се изявява най-отчетливо в творби за юноши, т.е. за читатели във възрастта, когато се изживява процес на интензивно развитие и промяна, при който се формира и гражданска идентичност.

Тези детерминанти обуславят и т.нар. от авторката „поетологически особености“ на дискурса. На първо място се посочва изпъкващата призивност за гражданско съзнание и поведение, достигаща често до риторика. В поетическата образност се изтъква конфликтността, съответна на противоречията и конфликтната природа на живота в социума. Тя ражда „драматичното начало“ в поезията с граждански мотиви и е противоположна на безконфликтната идеализация на патриархално-битовата приютеност, като подсилва критическата оценъчност, изразена както в хумористична, така и в сатирична тоналност (в случая на определението „драматично“ е придаден по-широк смисъл). Променена е и персонажната система, която напуска „топлите пазви на родово-патриархалното“ и въвежда в „големия социален колектив“.

Тезата, че през периода гражданският дискурс в ДЮП присъства значимо и същевременно еволюира в нови измерения, се подкрепя с разширяването на пространството му в различните следосвобожденски издания за деца и юноши. Това, както се посочва, проличава от учебната литература (читанки, христоматии, учебни помагала, методически ръководства), от авторски стихосбирки и литературни сборници и особено отчетливо в детско-юношеската периодика („Светулка“, „Картинна галерия“, „Младина“ и др.), на която се отделя заслужено внимание. Изтъква се, че най-популярните детско-юношески списания следват „системна, методическа гражданска линия“, като във възпитателния си обхват включват идеята за „формиране на личност с активна и градивна обществена позиция“.

В основната част на изследването се предлага отговор на въпроса какви граждански идеи конкретно отстояват творците на ДЮП в първите десетилетия след Освобождението и каква гражданска личност се стремят да възпитат. „Единственият критерий“, по който са подбрани поетическите текстове, е „наличието на гражданско послание“, т.е. независимо от художествените качества. При такъв подход естествено преобладава обзорът. Проследена е разширяващата се проблематика на гражданския дискурс, в който на преден

план излизат противоречията или конфликтите във взаимоотношенията между държавната власт и нейните институции (монархическа, законодателна, изпълнителна, съдебна) и отделния гражданин, който отстоява гражданските си права и личната си свобода. Предмет на изследователското внимание са и не по-малко значимите теми за инертността и примирението на обикновените, въвн от властта „граждани“, които не само не заявяват и не отстояват своите права, но са и пасивни, апатични спрямо недъзите в обществения ред и морал или ги приемат и превръщат в свое поведение. Тази тематика особено се откроява при анализа на гражданската поезия за юноши, помествана в христоматии, антологии, списания и другаде („Не пей ми се“ на П. Р. Славейков, „Пустота“, „Средство да нямаш врагове“, „Кое най-много любим“ и др. на Вазов, откъси от „Книга за българския народ“ и от „Философически и сатирически сонети“ на Ст. Михайловски и др.).

Като най-открита и остра се определя поетическата критика към недъзите на държавните структури. Няма държавна институция, изтъква изследването, която да е отмината – от държавния глава (княза/царя) през парламента и министрите, съда и съдиите, до държавните служители, администрацията и т.н. Монографията показва как отношението към тях в БДЮП се променя към остра критичност, особено в творбите, адресирани към юношите. След Освобождението, посочва разработката, владеят радостта и гордостта, че си имаме княз, който се възприема като олицетворение и доказателство за възстановената българска държавност. Когато еуфорията от Освобождението отминава, ореолът около царствената личност помръква и в ДЮЛ се включват творби от литературата за възрастни, в които няма и следа от верноподаничество (Ст. Михайловски). Парламентът също започва да се представя в гротескно-сатирични образи, внушаващи идеята, че „Народното събрание върши антинародна дейност“, че законотворците бягат от отговорност („Заешко събрание“ на Чичо Стоян) и че голямата им грижа е собственият интерес. Силно е възмущението от продажността на съдебната власт, способна да изпрати в затвора този, който е потърсил правда от съда. Заслужено внимание е отделено на стихотворната приказка на Стоян Попов „Правото и кривото“, в която съдията казва: „Кривото е днеска свято/ тука и пред Бога/ от всички се почита/ кривичата свята“. Особено голямо е негодуванието от властта, когато използва управленската си сила за лични користни цели и погазва гражданските права и закони. Държавният чиновник може да е некадърен и неподготвен и на най-ниското стъпало в йерархията, но знае как да използва властта за собствено облагодетелстване. Колко болезнен е бил изобразяваният в БДЮП порок в институционалните структури, говори и изненадващият факт, че дори проф. Иван Шишманов – филолог и общественик, не може да се примири с него („Един наш околийски“, „Инспекторът Стоян“). Установените междутекстови връзки в монографията доказват, че П. Р. Славейков, Ив. Вазов, К. Величков,

Ст. Михайловски, Ц. Гинчев, Ст. Попов, В. Стоянов и др. създават творби, които формират непримиримост към негативите както в обществения живот, така и в личния морал.

Както личи от цялостното изложение, гражданската идея в ДЮП през първите десетилетия след Освобождението се изразява основно в съпротива и изобличаване на своеволията на властта, на обществените и нравствените недъзи. Гражданската идея обаче има и друг облик, който се поражда от стремението детето да се възпита така, че когато порасне, да бъде свободна и творческа личност, осъзнаваща и отстояваща своите граждански отговорности и права. Мотивът за свободата, който е в основата на новите педагогически разбирания за свободното възпитание, също е осмислен като формант на гражданското начало в ДЮП и с основание се преценява като израз на нейното развитие и обновяване.

Значимостта на свободата като сърцевина на гражданската идея се изяснява чрез съпоставката на авторитарната педагогика с либералната педагогика. Корените на традиционната авторитарна педагогика се виждат във Възраждането, а нейната основа – в християнското религиозно възпитание, т.е. в православната християнска догматика. Разработката изследва поетическата идея, че децата трябва да се възпитават в християнската вяра и нравствените ѝ ценности, че бог е властелинът и висшата нравствена инстанция, че Божиите заповеди, респективно на родителите като техни „медиатори“, трябва да се спазват безпрекословно. Проследено е как поетическите текстове утвърждават този „авторитаризъм“, който се трансформира при възпитанието на детето в строго изискване за послушание, неоставящо никакво свободно пространство. Като най-характерни в това отношение са посочени творби от В. Попович и К. Величков, които всъщност са молитви към бог, изразяващи благодарност за добрината му или покаяние за „грехове“ и молба за прошка (Вазовата „Молитва“ – „Дядо Господи, прости ми...“, само се споменава). За О. Тенева нравственият императив в тези стихотворения е неоспорим, но въпросът е за възпитателния метод, който се предлага. Авторката е категорична – лирическият дидактизъм в духа на авторитарната педагогика, насочващ детето към безпрекословно подчинение, „налага – съзнателно или не – от него да израсне подчиняващ се възрастен, който ще приема обществените „дадености“ и „авторитета“ на висшестоящия безкритично или най-малкото безропотно“. Лирическото слово обаче, което е в унисон с модерната, т.е. с либералната педагогика, обратно – отстоява необходимостта детето да бъде различно, да се самоизявява, да прекрива предписанията за „правилно“ поведение, да избира, да измисля, да създава нов ред, да търси динамика и промени“. Гражданският залог на тази педагогика е видян като формиращ „дейна личност, която в бъдеще не би се задоволила да бъде „всекидневен“ човек и ще пожелае да бъде двигател на обществения живот“.

За да подкрепи тезата си за обновяване на ДЮП след Освобождението под влияние на либералната педагогика и по посока на гражданското възпитание, изследователката изтъква и значението на новата тематична линия в нея – стихотворения, в които детето дава израз на своята отдаденост на играта, на радостта от нея, както и стихотворения, в които личната свобода и правото да си свободен се поставят над всичко. В първия случай в центъра на поетическото изображение е играещото дете, играта за него е пространство на свободната изява. В нея детето проявява самостоятелност, предприемчивост, изобретателност. Строгите наиздания за послушание ги няма. За изследователката тези творби са израз и на гражданското начало в ДЮП след Освобождението, защото са с „потенциал да възпитат у читателя свободолюбив и независим дух, да формират съзнание, което у бъдещия възрастен да се развие в гражданско“. Като най-ярка изява на тази насоченост в детската ни поезия се изтъква стихосбирката на Стоян Попов (Чичо Стоян) „Детска китка“ (1898). С конкретен анализ се подкрепя високата ѝ оценка като „своеобразна естетическа програма, експлицираща принципно различие спрямо утвърждаваната до този момент приложна функция на българската детска поезия в полето на педагогиката“. Посочено е, че чрез тази стихосбирка детската ни поезия се заявява като „самостоятелно художествено пространство“, „проговаря с модерен лирически език“ и че от 90-те години насетне все по-често лирическият герой е играещото дете.

Със стихотворенията за детската игра като израз на свободна воля се свързват и други, в които основният мотив е за свободата като естествено право и жизнена необходимост. Изследването проследява как фабулата и идеята на „Уловената птичка“ от Ив. Вазов се откриват в различни варианти в стихотворения от редица поети (М. Балабанов, Ц. Калчев, Г. Стоянов, Васил Ив. Стоянов, Ц. Церковски и др.): децата пускат птичката да лети на воля не само от състрадание, а и защото разбират, че нейният дом е небесният простор. Вероятно и авторката е била изненадана, когато е открила, че и Алеко Константинов е написал и публикувал стихотворение за полета на птичката, възприеман като символ на свободата. Поуката пък в баснята на К. Величков „Вълк и куче“ е, че личната свобода е ценностен избор, който трябва да се отстоява (вълкът отхвърля предложението на кучето да слугува и да живее без лишения, но със синджир на шията – той предпочита да е гладен, но свободен). Проучването констатира, че на гимназистите вече се предлагат творби, приобщени от литературата за възрастни, в които свободата се осмисля преди всичко като философско-етична категория. Доказателство за това твърдение е откъсът от „Български насилници и роби“ на Ст. Михайловски, поместен в христоматия за гимназиите, където свободата е представена преди всичко като състояние на духа: нея трябва сам да постигнеш, защото дарената свобода не освобождава от робската психика. Такива творби според изследването

обогащават многообразието на гражданските послания в ДЮП съобразно с възрастта на адресата и подчертават гражданската ѝ ангажираност.

Вярна на подхода си, че „наличието“ на гражданска идея невинаги се изразява пряко и декларативно, О. Тенева се спира на редица творби, в които основна тема е словото, която на пръв поглед е далеч от гражданските идеи. Част от тях, по-малката, възпява делото на светите братя Кирил и Методий или сакрализира родния език като изразител и пазител на националната идентичност. Много повече обаче са тези, изтъква изследването, които са за юноши и в които следосвобожденският публичен дискурс е лишен от какъвто и да е ореол на святост. Прави впечатление, че липсват творби в защита на свободното слово от цензура. Вместо това се очертава пълна картина как се „осквернява“ словото в публицистичното и политическото пространство. Не се пропуска нито един вид манипулативно слово – лъжливото, продажното, пропагандното, конформното, безпричинното критикарство. Сред авторите на тези творби са посочени като изтъкващи П. Р. Славейков, Ив. Вазов, К. Величков и най-последователният съдник на „блудното политическо слово, изобличителят на журналистическото сквернословие“ Ст. Михайловски. Не само „Вестникарин“, а и ред още творби от Ст. Михайловски представят журналистиката като „емблема на продажното слово“, „резоньор на властта“ и „рицар на жълтия печат, оплул в порок“. Оказва се, че безобидната наглед тема „Словото“ е със силен заряд на граждански протест и същевременно формира активно гражданско отрицание на политическите и нравствените недъзи на обществото.

Няма друг дял от литературата, в наименованието на който да се определя читателят, към който се насочва. ДЮЛ е достъпна и разбираема за всички възрасти, но тя задължително трябва да е достъпна и разбираема за профилирания си читател, който е в динамичен процес на развитие и промяна. Колкото и да са относителни и променливи възрастовите възможности и граници, те съществуват. И творците на ДЮЛ се съобразяват с тях, както трябва да се съобразяват и нейните анализатори. Едно е да приобщаваш към поетическото слово деца от предучилищна и начална училищна възраст и друго – юноши, за които детството може да е спомен. Само във връзка с ДЮЛ се говори и за „литература за възрастни“. ДЮЛ и ДЮП са обобщаващи понятия, но това не заличава разликата между творби за деца и творби за юноши. В монографията има ясно съзнание за тази разлика и това личи от много места, където се диференцират стихотворения за деца и лирика „за големи ученици на възраст между 13 – 14 и 18 години“. На отделни места обаче, в увлечението да се открие „наличие“ на граждански идеи, диференциацията между лирика за деца и лирика за юноши се размива, като най-често се среща определението ДЮП. Така се стига до пресилено тълкуване и стихове за деца се натоварват с радикални, но и оспорими „граждански послания“. Потенциалната много-

значност на текста или например художествената условност на басните крият възможност за различна интерпретация, но все пак текстът ги ограничава. Не може да не се съгласим с авторката, че в „Орел, рак и щука“ от П. Р. Славейков „малките деца получават първи урок по гражданственост“, но дали ще доловят критично отношение или отрицание на монархията в „Ловец и гъска“ на Ц. Калчев, където сравнението „кат царица“ („Аз съм красна/ кат царица,/ няма кат мен/ друга птица“) се разчита като „осмиване на царската суета и глупаво самомнение“. На друго място същият текст се осмисля като „осмиване на самовлюбеността“ с добавката, че самовлюбеността е „причина за разпокъсан социален живот и отсъствие на публично партньорство“. Пресилен е също така негативната окраска в „царските образи“, срещани в детската лирика и в басните (лъвът, орелът и др.), да се поставя в един ред със сатирата на Ст. Михайловски, чийто адресат са юношите, както излиза от обобщението: „Младият читател получава лирически сигнали за един властолюбив, суетен, самовлюбен, безочливо алчен държавен глава, за когото хората в подножието на трона са поданици, но не и граждани“. Обикновено в такива случаи авторката се опира на т.нар. от нея „ореолни смислови отблясъци“, „лирически сигнали“, на премълчаването и др. Те не могат да се елиминират, те генерират значение, но не бива да се генерализират. И в поезията за юноши О. Тенева понякога се поддава на изкушението да открие граждански позиции със съвременен придиш. Така например „Само ти, солдатино чудесни“ от Вазов се разглежда като едно от първите стихотворения в нашата литература, в което „ценностно“ се раздвоява до противопоставяне образът на България: на родина/отечество и на държава. „Само ти, солдатино чудесни“ възпява саможертвата в името на *родината*. *Държавата* вече е нещо отделно, нейният образ... е противопоставен на образа на *родината*“. Основание за такъв извод е, че образът на българския войник, възвеличен всъщност като спасител на държавната независимост на своята родина „с ореолните си отблясъци... дискредитира княза в качеството му на главнокомандващ“, че „Само ти, солдатино чудесни“ разгръща линия на усъмняване в качествата на княза като военачалник“. Въпросът е дали и най-бдителният и подозрителен цензор би открил тази антимонархическа дързост на народния поет. Резултат на неизбежната, изглежда, пристрастеност на литературния критик.

Възможни възражения на отделни тълкувания – резултат пак на същата неизбежна пристрастеност на литературния критик към тезата, може да възникнат и другаде в иначе обхватния и стойностен тематичен анализ, например в раздела „Войнският дълг и войната“. Като цяло обаче авторката се е справила с най-трудното – да открие специфичния граждански аспект в стихотворения за деца, в които той е като закодиран и възможен косвен извод, и да ги разграничи от творби за юноши с открита и подчертана патриотична, социална, нравствена, битова и пр. проблематика.

Огняна Тенева е предприела изследване на останала в сянка насока в идейно-художественото развитие на БДЮП в периода непосредствено след Освобождението. Авторката се противопоставя мотивирано на подценяването на този аспект на художествената ѝ съдържателност, защото е значим израз на нейното обновяване. С еволюцията и с новите характеристики на гражданската си насоченост ДЮП влиза в унисон с демократичните и либерални идеи на времето и с напредналите в развитието си литератури, сочи изследването. Според него творци на ДЮП вече споделят принципите на либералната педагогика и свързаната с нея гражданска аксиология. Разработката проследява смекчаващата се педагогическа строгост и настойчивост в БДЮП, подкрепяща разширяването на територията не само на гражданската, но и на личната свобода. Обосновава се виждането, че за детско-юношеските поети става осъзнат граждански ангажимент да подготвят подрастващото поколение за предстоящото му включване в големия социален колектив като активни личности с гражданско участие, но и критично отношение. Измененията в гражданския мотив авторката свързва с променящите се национално-исторически условия и най-вече с новите социални реалности. Основният извод, до който се стига в резултат на изследването, е, че гражданските идеи в поезията за деца и за юноши, макар да не са господстващи, са характерна и значима част от богатството и разнообразието на мотиви и като се пренебрегват, се допуска съществен пропуск в развойния процес на БДЮП непосредствено след Освобождението. За успеха на изследването допринася също, че основната тематична насоченост на изложението се осъществява в контекста на цялостната проблематика, свързана със спецификата на ДЮЛ, – тематика, поетика, жанрови особености, възпитателна функция с вечната опозиция педагогика (дидактизъм) – художественост, анималистиката в ДЮЛ и др. Трябва да се подчертае и стремежът на авторката да преодолее стереотипа, по който се е писало и все още се пише за ДЮЛ, като подхожда към нея с критерия на съвременни литературоведски, лингвистични, семиотични, социологически и педагогически теории (П. Рикьор, Дж. Остин, Г. Адмънт и С. Верба, Фуко, М. Бубер, Бахтин, Х. Арент и др.), като се предлага нов методологически подход.

За да предприеме изследването си, Огняна Тенева е импулсирана и от сравнението на Н. Фрай за „литературата като ловен резерват, в който броди този, който я изучава“ с надеждата „да открие нещо полезно“. Ловът в резерват, както казват, е приключение, риск, но и удоволствие. Понякога завършва с ценен трофей, понякога може и да не е „наслука“. „Ловът“ на О. Тенева из резервата на БДЮП е успешен преди всичко с литературноисторическия си принос. Тя възвръща значението на една подценявана тенденция в литературноисторическия процес, като в съгласие с Ю. Тинянов не следва модела „история на литературата като история на генералите“, защото обликът на

една литература се гради и от творчеството на писатели „редници“. Повечето от цитираните поети не са с генералски пагони, но без тях нямаше да има и генерали и трябва да им се отдаде заслуженото, както прави и авторката.

Изследването на О. Тенева не се затваря в чисто научната си проблематика. Както творците на ДЮП, творчеството на които разглежда, и тя има своя гражданска, а и професионална позиция като педагог. Тя се стреми изследването ѝ да има и практически, приложен резултат, като подпомогне необходимостта от актуализиране на гражданското възпитание на учениците днес чрез литературното образование. Затова настоява, че училищният литературен канон трябва да се разчупи и обогати и с творби от миналото, които и днес са актуални с гражданската си проблематика. В това отношение нейното „бродене“ из „литературния резерват ДЮП“ от първите десетилетия след Освобождението не води до някакъв по-значим резултат. Повечето от стихотворенията на детски поети от онова време, които само условно могат да се нарекат „лирика“, няма да могат да намерят място днес в читанки и христоматии, защото въпреки гражданската си идейност са със слаба художественост. Има обаче и творби, върху които тя акцентира и които заслужават вниманието на МОН. Ако в учебната програма и в препоръчителния списък с творби за прочит отново намерят място отпаднали стихотворения на Вазов, К. Величков, Ст. Попов и др. и преди всичко „Книга за българския народ“ на Ст. Михайловски, това ще бъде вече конкретен граждански принос на монографията на О. Тенева. Някога (1915 г. например) „Книга за българския народ“ е в училищната програма по литература. Авторката с основание отдава признание на „институционалния либерализъм“ на тогавашното Министерство на просвещението, което препоръчва или включва за изучаване творба, изобличаваща антидемократични и престъпни деяния на държавни институции. Днес „Книга за българския народ“ – „едно от мощните явления в европейската литературна сатира по онова време“ (Н. Георгиев в „Нова книга за българския народ“), е непозната за българските гимназисти. Въпросът е дали МОН днес не действа предпазливо, защото сатирата на Михайловски е актуална и за нашето време или защото е неудобна с непригледното лице на всяка власт.

NEW RESEARCH FOR BULGARIAN JUVENILE LITERATURE

Abstract. Presentation of the book “Civil ideas of Bulgarian poetry for children and adolescents”.

✉ **Prof. Lyubomir Gueorguiev**
E-mail: gueorguiev.borislav@gmail.com